

HABAT SERİYYESİ

Osman AYDINLI*

Hız Muhammed (s.a.v.)'in bizzat kendisinin katılarak gerçekleştirdiği askeri ve siyasi hareketler olan gazveleri veya kendisinin bizzat katılmayıp da sancağı, ashabından birisine teslim edip onun komutası altında gönderdiği askeri ve siyasi faaliyetler olan seriyyeleri, tarih boyunca yapılan savaşlar içinde, en az kan dökülen savaşlar olarak dikkat çeker. Öyle ki, o yüce peygamberin gazve ve gönderdiği seriyyeler sayesinde, kurmuş olduğu Medine İslâm Devleti'nin sınırları, onun sağlığında iki milyon kilometre kareye yaklaşan bir sahaya ulaşmıştı. Fakat O, bu savaşların ve seriyyelerin tamamında insan unsurunu birinci planda tutup en az derecede insan kaybına büyük bir önem vermiştir.

İbn Hişâm'ın bize haber verdiğine göre; Rasûlullâh (s.a.v.) 27 gazveye katılmış ve bunlardan 9 tanesinde savaşmıştır. Ayrıca 38 tane büyüklü küçüklü seriyye göndermiştir.¹ Fakat bu kadar savaş yapması ve neticede çok geniş topraklar ele geçirmesine rağmen, bu faaliyetlerinde, her iki tarafın kaybının en az olması için her türlü tedbiri almıştır. Nitekim, kaynakların bize verdiği bilgileri gözönüne aldığımızda, bütün bu savaşlarda düşman tarafının zayıfatı 250'yi, müslümanların şehid sayısı ise 150'yi geçmemektedir.² Bu sonuç da Hz. Peygamber'in insan kanına verdiği değer ve hürmetin en güzel örneğini göstermektedir.

Hız Peygamber (s.a.v.)'in göndermiş olduğu 38 seriyyeden büyük bir kısmında, asker sayısı, 8 ile 100 kişi arasında değişmektedir. Bununla birlikte asker sayısı 200, 300, 500 hatta Mûte'yi de seriyyeler kategorisine dahil edersek³

* Araştırmacı, İLÂM.

1 İbn Hişâm, II, 608-9.

2 Kaynaklarda verilen bilgilerin biraraya getirilip hesaplanmanın yapılması hususunda geniş bilgi için bk. Muhammed Hamîdullâh, s.21

3 Bu seriyyeye, ilk kaynaklardan bazıları gazve, bazıları da seriyye demektedirler. Mesela, bu seriyyedeki müslüman askerlerin sayısının 3000 kişi gibi büyük bir sayıda olması ve düşmanla aralarında büyük bir savaşın vuku bulmasını göz önüne almış olacaklar ki, bazı kaynaklar bu savaşa, " Mûte gazvesi" demektedirler. Bk. Vâkidî, II, 755; İbn Hişâm, II, 373. Bazıları ise, " Mûte Seriyyesi" demektedirler. Bk. İbn Sa'd, II, 128. Muahhâr siyer âlimlerinden olan ez-Zürkânî ise, bu farklılığın sebebine de işaret ederek, seriyye ve gazve tabirlerini tarif eder. Ona göre, ilk siyer ve meğâzi âlimleri bu iki tabirin kullanılmasına pek dikkat etmeyip, bu iki kelimeyi birbirinin yerine kullanmışlardır. Asıl olan ise, Rasûlullâh(s.a.)'ın katıldığı askeri ve siyasi hareketlere "gazve", kendisinin katılmayıp da, ashabından birinin komutasında gönderdiği askeri ve siyasi

3000 kişilik askeri birliklerden oluşan büyük seriyyeler vardır. Biz bu makalemizde, Efendimizin gönderdiği seriyyeler arasında önemli bir yeri olan ve Aşere-i Mübeşşere'den Hz. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (r.a.)'ın komutasında gerçekleştirilen Habat Seriyyesini incelemeye çalışacağız.

Sefer esnasında vuku bulan açlık sebebiyle birliğin ağaç yaprağı (habat) yemesinden dolayı "Habat Seriyyesi" diye meşhur olan bu askeri faaliyet, bazı kaynaklarda seriyyenin gönderildiği mevkiye nisbetle "Sifü'l-Bahr" veya "Sâhilü'l-Bahr" diye de isimlendirilmiştir⁴.

Taberî bu seriyye ile ilgili birinci rivayetinde, seriyyenin komutanı olarak Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı, ikinci rivayetinde ise Kays b. Sa'd'ı zikreder⁵. Bu rivayet bir tarafa, siyer ve meğâzi müellifleri bu ordunun komutanının Ebû Ubeyde olduğu konusunda, neredeyse ittifak halindedirler⁶. Taberî'deki bu rivayet olduğu nakleden İbn Hacer'in de işaret ettiği gibi, bu birliğin komutanının Kays b. Sa'd olduğu şeklindeki anlayış, haberi nakleden kişinin, seriyyenin gidişi esnasında karşılaşılan açlık sırasında Kays b. Sa'd'ın bölge halkından satın aldığı develeri kesmesi ve arkadaşlarına ikram etmesi sebebinden kaynaklanış olmalıdır⁷.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın komutasında gönderilen bu seriyyenin, zamanı ve kimin üzerine gönderildi, birliğin piyâde veya süvari birliği olduğu ve harekât esnasında yaşanan olayların akışı ile ilgili bazı yönlerde mâhiyet itibarıyla birbirinden farklı iki çeşit rivayet vardır. Bunlardan birincisi; Vâkîdî'nin Dâvud b. Kays, Mâlik b. Enes, İbrahim b. Muhammed el-Ensârî ve Hârîce b. el-Hârîs'ten " Bu kişiler şöyle dediler : .." şeklinde zikrettiği rivayet, ikincisi ise; Buhârî, Müslim ve diğer bazı muhaddislerin Câbir b. Abdillâh (r.a.)'dan naklen verdikleri haberlerdir. Bu konuda, İbn Hişâm yoluyla İbn İshâk'tan gelen Ubâde b. Sâmit hadîsi de vardır. Fakat bu rivayette yukarıda belirtilen ihtilâflı kısımlardan bahsedilmeyip, sadece, diğer rivayetlerin de birbiri ile uzlaştığı kısımlar yer almaktadır. Yeri gelince bu rivayetten de bahsedeceğiz.

Bu rivayetlerin her biri kendi içinde tutarlıdır. Aynı zamanda bu iki rivayet grubu, işaret ettiğimiz farklılıkları olmakla beraber, seriyyenin gidişi, gelişen olaylar ve dönüşü hususunda pek çok yönden birbirine benzemektedir.

hareketlere "seriyye" denilmesidir. ez-Zürkânî, II, 280. Biz de ez-Zürkânî'nin bu tasnifini benimsiyor, Rasûlullâh(s.a.)'ın katılmadığı bu askeri birliğe " Mûte Seriyyesi" denilmesi gerektiğini kabul ediyoruz.

4 Mesela Vâkîdî (II, 774) ve İbn Sa'd (II, 132) bu seriyyeye "Habat" ismini verirken İbn Hişâm (II, 632) ise seriyyeyi "Sifü'l-Bahr" diye adlandırır. Yâkût el-Hamevi ise Habat'ın bir yer ismi olduğunu söyleyerek, bu yerin, Cüheynelilerin deniz tarafına gelen topraklarındaki Kabaliyye bölgesinde bulunduğunu ve Medine'ye beş günlük uzaklıkta olduğunu haber verir. Yâkût el- Hamevî, II, 344.

Fakat, biz bu konu ile ilgili rivayetlerde seriyyenin, Habat isminde bir yere gitmesinden değil, oradaki bir olaydan dolayı "Habat Seriyyesi" diye isimlendirildiğini tesbit ettik. Daha sonra olayın geçtiği bu yerin, seferin ismine nisbetle "Habat" diye meşhur olup bu şekilde anılmaya başladığı neticesine vardık.

5 Taberî, III, 32-33.

6 Vâkîdî, II, 774; İbn Hişâm, II, 632; İbn Sa'd, III, 411; Ahmed b. Hanbel, III, 311; Buhârî, Meğâzi, 65; Müslim, Sayd ve Zebâih, 19; Belâzûrî, I, 381; İbn Seyyidinnâs, II, 216; İbn Kesir, III, 522.

7 İbn Hacer, IX, 140.

Biz böyle bir durumda bu rivayetlerden birini tercih etmek yerine, her iki rivayetin farklılıklarını konuyu işlerken göstermek ve bazı muahhar kaynakların bu ihtilâflar hakkındaki görüşlerini ele alıp, bizim de vardığımız sonuçları zikrederek konuyu sunmak istiyoruz.

Habat seriyyesinin zamanı hakkında Câbir b. Abdillâh'dan gelen rivayetlerde, ne yıl, ne de ay olarak herhangi bir bilgi yer almazken, Vâkîdî, Meğâzi'sinde, Habat seriyyesinin hicri 8.yılın Recep ayında olduğunu, Mûte savaşından sonra, Mekke fethinden önce olduğunu zikreder. Vâkîdî'nin bu tesbitinden hareketle, daha sonraki siyer, meğâzi ve târih eserlerinin pek çoğunda da bu seriyye hicri 8.yıl olayları içinde zikredilmiştir⁸.

Seriyyenin sebebi ve kimin üzerine gönderildiğine gelince; İbn Hişâm yoluyla İbn İshâk'tan gelen habere sadece, bu seriyyenin Sîfu'l-Bahr'e gönderildiği belirtilir⁹. Vâkîdî ise, Ebû Ubeyde'nin Muhâcir ve Ensâr'dan müteşekkil 300 kişilik bir birliğin başında, deniz kenarında bulunan Cüheyne'lilerin bir kolu üzerine gönderildiğini haber verir¹⁰. Bu konuda hocası Vâkîdî'nin yolunu tâkip eden İbn Sa'd, aynı habere bir eklemeye bulunarak, Cüheyne kabilesine mensub bu kolun deniz sahiline gelen el-Kabeliyye'de¹¹ bulduklarını ve bu yerin Medine'ye 5 günlük bir mesâfede olduğunu zikreder¹².

Buhârî, Müslim ve diğer hadis kaynaklarında, Amr b. Dînâr'ın Câbir b. Abdillâh'dan veya Ebû Zübeyr'in Câbir(r.a.)'den rivayet ettikleri hadislerde ise çok farklı bir sebep zikredilerek, seriyyenin deniz sahili kenarına, Kureys Kervanını gözetlemesi için gönderildiği belirtilir¹³.

Zaman ve karşı taraf hususundaki bu farklı bilgiler, işaret ettiğimiz gibi muahhar âlimlerce tartışılmıştır. Bunlardan İbn Kesîr, Câbir b. Abdillâh(r.a.)'dan iki tarikle gelen bu rivayetleri ele aldıktan sonra haklı olarak, Hudeybiye Barış Antlaşması ile, Mekkelilerin ve Medine'deki müslümanların birbirinden emin olmak ve birbirine saldırmamak şartıyla 10 yıllığına anlaşmalarını, dolayısıyla bu seriyyenin Hudeybiye Muâhededisi'nden önce olması gerektiğini söyler. Fakat bu yorumu yapmakla birlikte, o da, bu seriyyeyi Mûte savaşından hemen sonra zikreder. Niçin burada zikrettiğini de, Hâfız Beyhakî'nin bu seriyyeyi Mûte'den sonra 8. yılda zikrettiğini, bu konuda onun yolunu takip ettiği için kendisinin de burada ele aldığını açıklar¹⁴. İbn Kesîr'in,

8 el-Vâkîdî, I, 6. Ayrıca bk. İbn Sa'd, II, 132 ; Belâzûrî, I, 381; Taberî, III, 32-33; İbn Seyyidinnâs, II, 216; İbn Kesîr, III, 522-3. İbn Habîb ise *el-Muhabber*'inde bu seriyyeyi, hicri 4. yılda gösterir. s.118.

9 İbn Hişâm, II, 632.

10 el-Vâkîdî, II, 774-5.

11 Yâkûtu'l-Hamevî, el-Kabeliyye'nin Medine'nin kuzeyinde, Medîne ile Yenbu' arasında, yüksekçe bir yer olduğunu; Yenbu' tarafında olan kısmının el-Şavr, Medine vadilerine doğru uzanan kısmının ise el-Kabeliyye diye isimlendirildiğini, ve bu yerin Şâm tarafından hududunun, Cüheyne'den Arak oğullarına âit dağlardan biri olan Hutt dağından, hacıların geçtiği Şerefu's-Seyyâle ismindeki yer arasında olduğunu zikreder. IV, 307.

12 İbn Sa'd, II, 132. Ayrıca bk. İbn Seyyidinnâs, II, 216.

13 Buhârî, Meğâzi, 65; Zebâih, 12; Cihad ve Siyer, 124; Müslim, Sayd ve Zebâih, 17. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 303-4, 311; Dârimî, Sıfatu'n-Nebî, 24; Ebû Dâvud, Et'ime, 46; Nesâî, Sayd, 35.

14 İbn Kesîr, III, 522-3.

Vâkîdî, İbn Sa'd ve daha bir çok siyer ve meğâzi eserinde yer alıp, seriyyenin gönderildiği yeri, yılı ile birlikte ayını da veren rivayete hiç bir işarette bulunmayışı, dikkatimizi çekmiştir. Halbûki, bize göre bu rivayet, söz konusu olan endişesini ortadan kaldıracak mahiyettedir.

Hadis kitaplarında, aynı konuda yine Câbir b. Abdillâh'dan nakledilen üçüncü bir rivayet daha vardır. Câbir b. Abdillâh'dan Vehb b. Keysan, ondan da İmâm-Mâlik tarikiyle aktarılan bu rivayet, kısmen Vâkîdî'nin kitabında da mevcuttur. Bu haberde seriyyenin Kureyş kervanını gözetlemeye gittiğinden bahsedilmeyip, sadece deniz sahiline gönderildiği belirtilmektedir¹⁵. Böylelikle Câbir b. Abdillâh'dan gelen önceki rivayetler, seriyyenin niçin gönderildiği ve zamanı bakımından Vâkîdî'nin rivayetiyle ters düşseler de, Câbir b. Abdillâh'dan başka bir tarikle gelen ve Vâkîdî'de de bulunan bu haber Vâkîdî'nin önceki rivayetiyle ters düşmemektedir.

İbn Hacer, bu seriyyenin niçin, kimin üzerine gönderildiği konusunda gelen her iki haberin de, zâhırde birbiriyle tenâkuz oluşturmadığını ve her iki rivayeti de cem'etmenin mümkün olduğunu, böylece bu seriyyenin hem Cüheyneliler, hem de o sırada oradan geçecek Kureyş kervanına baskın yapmak için gönderildiğinin anlaşılabilirliğini söyler. Fakat İbn Hacer, Vâkîdî ve İbn Sa'd'ın bu seriyyeyi 8. yıl Recep ayında göstermelerinin, bu seriyyenin Kureyş kervanına baskın düzenlemesini imkansız kıldığını, çünkü o sıra müslümanlar ile Mekkelî müşrikler arasında Hudeybiye Antlaşmasının bulunduğu, bu durumda bu seriyyenin Hudeybiye'den önce olması gerektiğini belirtir. İbn Hacer bununla beraber, bu seriyyenin herhangi bir olayla karşı karşıya gelmemesi ve bir yere baskın düzenlemeyip belirli bir yerde 1 ay gibi bir süre beklemelerinden bu birliğin, Cüheynelilerin o sıra Kabe'ye topraklarından geçecek Kureyş kervanına yapmayı düşündükleri baskını önleyip, Kureyş kervanını (aralarındaki barış antlaşmasından dolayı) korumak üzere gittiği ihtimalinin de bulunduğunu söyler. Bu durumda İbn Sa'd'ın verdiği tarih ile, olayın oluş tarzı arasında bir tenâkuzun oluşmayacağını belirtir¹⁶. Fakat bize göre, İbn Hacer'in, bu birliğin Kureyş kervanının korunması için gidebileceği ihtimali, pek inandırıcı değildir. Çünkü Hudeybiye Antlaşması'nın böyle bir şartı olmadığı gibi, Medinelilere böyle bir yükümlülük getirdiğinden hiç bahsedilmez.

ez-Zürkânî *Mevâhib Şerh*'inde, İbn Hacer'in bu değerlendirmelerini verdikten sonra, bu olayın bazı ilim ehli tarafından sulhün bozulması ile, Mekke'nin Ramazan ayındaki fethi arasında cereyan ettiğini, bu durumda bu seriyyenin her iki gâye için, yani hem Cüheynelilerle savaşmak, hem de Kureyş kervanına baskın yapmak için gönderilmesinin mümkün olduğunun söylendiğini zikreder¹⁷.

15 Vâkîdî, II, 776-7; Buhârî, Meğâzi, 65; Şirket, 1. Ayrıca bk. Dârimî, Sıfatu'n-Nebî, 24; Ahmed b. Hanbel, III, 306.

16 İbn Hacer, IX, 139-40.

17 ez-Zürkânî, burada niçin bir çatışmanın vukûa gelmediğinin sebebi üzerinde durarak, önceden yapılmış bazı yorumları sıralar. İlim ehline yapıldığını bildirdiği bu yorumlardan biri, bu ayın haram aylardan olduğu için baskın yapılamadığıdır. İkinci bir yorumu yapanlar ise, çatışmanın olmayışını haram ay ile irtibatlandırmazlar. Onlara göre, bu konudaki âyet neshedilmiştir. Üçüncü bir yorumu yapanlar ise, birliğin oraya Recep'te değil de, Şâban ayında ulaştıklarını, dolayısıyla haram aydan çıktıklarını söylemişlerdir. II, 280-1.

Fakat biz ez-Zürkânî'nin ilim ehlerinden bazularına atfen aktardığı bu ihtimâlin iki bakımdan imkansızlığına inanıyoruz. Çünkü Vâkidî, Hudeybiye Andlaşmasının bozulmasına sebep olan Ben-î Bekir'lerin, Kureyş'in de yardımı ile Huzaa kabilesine saldırması olayının hicri 8.yıl şâban'ın 2'sinde vuku bulunduğunu zikreder¹⁸. Bu rivayete göre, bu birliğin gönderildiği 8.yıl Recep ayında Hudeybiye Andlaşmasının hâlâ yürürlükte olması gerekir. Dolayısıyla, belirtilen bu tarihte Ebû Ubeyde seriyyesinin, aradaki andlaşma sebebiyle Kureyş kervanına baskın yapması mümkün değildir. Bu durumda Vâkidî'deki rivayette belirtildiği gibi, ancak Cüheyneliler üzerine gitmiş olmalıdır.

Diğer taraftan, bu seriyyenin Hudeybiye Andlaşmasının bozulması ile Mekke'nin fethi zamanı arasında gönderilmesi süre bakımından da mümkün değildir. Çünkü Mekkelilerin Hudeybiye Andlaşmasını bozduğu Şâban'ın 2'si ile, Rasûlullâh(s.a.)'ın Mekke üzerine fetih için yürüdüğü 10 Ramazan tarihleri arasında 38 gün gibi bir zaman vardır. Daha sonra da göreceğimiz gibi, bu seriyyenin Medine'den çıkıp 5 günlük yolu gitmesi, orada en az 15 gün açlıkla mücadele etmesi, sonra buldukları balıktan 15 gün veya 1 ay yiyerek sahilde konaklamaları ve tekrar 5 günlük yolu geri dönmeleri, 40 günlük bir zamanı aşmaktadır ki, bu birliğin, Rasûlullâh(s.a.) Mekke'ye hareket ederken Medine'ye ulaşmamış olması gerekir. Halbûki biz, Ebû Ubeyde ve beraberindeki ashabin ileri gelenlerin, Mekke fethi için Rasûlullâh ile birlikte Medine'den hareket ettiğini biliyoruz. Böylece biz, Vâkidî ve diğer pek çok siyer ve meğâzi eserlerinde yer alan, seriyyenin hicri 8.yıl Recep ayında Cüheynelilerin bir kolu üzerine gönderildiği rivayetin daha doğru olması gerektiğine inanıyoruz.

Vâkidî'deki rivayette bu seriyyenin Cüheyneliler üzerine olduğu zikredilirken, bu kabileye hangi maksatla bir birlik gönderildiğinden bahsedilmez. Asım Köksal'ın da işaret ettiği gibi, Vâkidî bu olaydan kısa bir süre önce h. 8. yıl Rebîulevvel ayında Ka'b b. Umeyr'in 14 kişinin başında İslam'a davet için Zât-ı Atlah üzerine gönderildiğini ve saldırıya uğrayan heyetten, biri hariç diğerlerinin şehit edildiğini kaydeder. Zât-ı Atlah'ta oturan bu halkın Kudaa'dan olduğu belirtilir¹⁹. Cüheyne kabilesi de Kudaa'nın bir koludur. Yine, bu olaydan bir süre sonra Cemâziyelevvel ayında vuku bulan Mûte savaşında, içlerinde Behrâ, Beliyy, Belkâyn, gibi Kudaalılara mensup kabileler, Bizans saflarında müslümanlara karşı savaşmışlardı²⁰. Bu durum bize, Rasûlullâh (s.a.)'ın, Kudaa kabilelerinin bu düşmanca girişimleri dolayısıyla Cüheyne kabilesini te'dib için Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı göndermiş olması ihtimalini hatırlatıyor.

Ebû Ubeyde'nin komutanı olduğu Habat seriyyesinin asker sayısı 300 kişi idi²¹. Hadis eserlerinde geçen rivayetlerde bu birliğin süvari birliği olduğu zikredilirken²², Vâkidî'deki rivayette ise, yüklerini taşıyacak hayvanlardan başka

18 Vâkidî, II, 783.

19 Vâkidî, II, 753; İbn Sa'd, II, 127-8.

20 Vâkidî, II, 760. Ayrıca bk. İbn Haldun, II, 41. Bu seriyyenin nereye, niçin gönderildiği konusunda daha geniş bir değerlendirme için bk. Asım Köksal, VIII, 121-23.

21 Bu sayı hususunda Câbir b. Abdillâh'tan gelen bir rivayet hariç bütün rivayetler ittifak halindedirler. Bu rivayette ise birlikteki asker sayısının 310 kişi olduğu kaydedilir. İbn Sa'd, III, 411; Nesâî, Sayd, 35.

22 Buhârî, Meğâzi, 65; Zebâih, 12; Müslim, Sayd ve Zebâih, 17, 18, 21.

binekleri bulunmadığı, dolayısıyla piyade oldukları kaydedilir²³. Seriyede Hz. Ömer gibi ashabın ileri gelenleri de bulunmaktaydı²⁴.

Yolda açlıkla karşı karşıya kalan bu seriyenin yanlarında ne kadar yiyecek olduğu hakkındaki rivayetler ise şöyledir:

Müslim'deki bir rivayette, Rasûlullâh (s.a.) 'ın seriyeye hareket ederken onlara bir cerib hurma verdiği ve onların bundan başka yiyeceklerinin olmadığı belirtilir²⁵. Buhârî'de bulunan bir rivayette, yiyeceklerini boyunlarında taşıdıkları ifadesi yer alırken²⁶, Vâkidî'de ise Ebû Ubeyde'nin, azıklarını azalınca bütün yiyeceklerin toplanmasını emrettiği bilgisi bulunur²⁷.

İbn Hacer'in de haklı olarak işaret ettiği gibi bu rivayetleri cemedebiliriz. Buna göre, Buhârî ve Vâkidî'deki bilgilerden hareketle, onların yanında sadece Rasûlullâh'ın verdiği bir cerib hurma olmadığı, aynı zamanda her askerin kendi azığının da bulunduğu anlaşılır. Müslim'in rivayetinden de yanlarındaki azığın çok fazla olmadığı, dolayısıyla Hz. Peygamber'in onlara, katkı olması için bir cerib hurma verdiği sonucu ortaya çıkar²⁸.

Anlatıldığına göre, Medine'den hareket eden birlik, sahile doğru yol alırken azıkları bitme noktasına gelmiş ve askerler şiddetli bir açlıkla karşılaşmışlardı. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, arkadaşlarındaki bütün yiyeceklerin bir araya toplanmasını emretti. Yiyecek maddeleri toplanınca iki dağarcık hurma ortaya çıktı. Ebû Ubeyde (r.a.) birliğine bu hurmadan, önce avuç avuç verirken, azalınca daha da az vermek zorunda kaldı. Sonunda hurma o kadar azaldı ki, Ebû Ubeyde onlara günde tek bir hurma vermeye başladı²⁹. Müslim'de yer alan bir rivayette, onların, kendilerine verilen bu tek hurmayı küçük çocuğun bir şeyi emdiği gibi emdikleri, sonra üzerine su içtikleri ve bu bir tek hurmayla bir gün yetinmek zorunda kaldıkları kaydolunur³⁰. Hatta İbn İshâk ile Vâkidî'den gelen rivayetlerde, hurma bitme noktasına gelince, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın bir hurmayı üç kişi arasında bölüştürdüğü, sonunda onu bile bulamadıkları zikredilir³¹.

Ebû Ubeyde ve beraberindeki İslâm birliği, yiyecek hiç bir şeyleri kalmayınca, ellerindeki sopalarla ağaç yapraklarını (habat) düşürüp yemeye başladılar³². Hadis eserlerinde yer alan rivayetlerde, asaları ile düşürdükleri bu

23 Vâkidî, II, 774.

24 İbn Sa'd, II, 132.

25 Müslim, Sayd ve Zebâih, 17.

26 Buhârî, Cihad ve Siyer, 124.

27 Vâkidî, II, 774.

28 İbn Hacer, IX, 140.

29 Vâkidî, II, 774; İbn Hişâm, II, 632-3; Ahmed b. Hanbel, III, 306; Buhârî, Meğâzi, 65; Şerike, 1.

Ahmed Davudoğlu, Ebû Ubeyde'nin bu konuda Rasûlullâh'a uyduğunu, çünkü O'nun bunu bir çok yerde yaptığını ve yiyeceklerini böyle bir araya toplayan Eş'arileri medh-ü sena ettiğini açıklar. IX, 169.

30 Müslim, Sayd ve Zebâih, 17. Ayrıca aynı rivayet için bk. Ebû Dâvud, Et'ime, 46; Nesâî, Sayd, 35.

31 Vâkidî, II, 774; İbn Hişâm, II, 632-33.

32 İbn Hacer (IX, 141), bu ağacın selem ağacı olduğunu, ez Zürkânî ise (II, 281) onların yaprağını yediği bu selem ağacının Avsec ağacı gibi dikenli ve büyük bir ağaç olduğunu belirtir.

yaprakların kuru olduğu ve onları suyla ıslatıp yumuşattıktan sonra yedikleri ifade edilir³³. Fakat Vâkidî'deki rivayette ise, o günlerde ağaçların filiz verme zamanı olduğu, dolayısıyla yaş yaprak yedikleri ve yaprak yemekten avurtlarının ot yiyen develerin dudakları gibi olduğu haber verilir³⁴. Hatta bu yüzden ağızları ve dış etlerinin cerahatlanıp iltihaplandığı zikrolunur³⁵.

Seriyye bu şekilde, deniz kenarında 15 gün gibi bir süre içinde açlıkla mücadele edip karınlarını yaprakla (habat) doyurmaya çalıştı. İşte bu yüzden seriyeye "Habat" ismi verilmiştir³⁶.

Taberî'de bulunan bir rivayette, Habat Seriyyesinin 15 gün değil, tam üç ay boyunca sahilde yaprak yiyerek beklediği kaydı vardır³⁷. Taberî'de geçen bu zaman süresinin abartmalı bir anlatım olması gerekir. Çünkü, Rasûlullâh (s.a.) bu seriyenin gönderilmesinden iki ay bile geçmeden Mekke üzerine yürümüştür ki, Ebû Ubeyde ve birliğindekiler de bu fetihle hazır bulunmuşlardır.

Bu şekilde açlıklarını bastırmaya çalışırken mücahitler, günler geçtikçe güç ve hareket edebilme kabiliyetlerini yitirmekteydiler. Bu durum, onlarda, düşmanla karşılaşılırsa birşey yapamama endişesini doğurmuştu. Bu korku artınca içlerinden Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym, civarda, karşılığını Medine'ye dönünce hurma olarak vermek üzere kesimlik develer satacak birini aramaya başladı. O, böylelikle İslâm birliğini bu zor durumdan kurtarmak istiyordu. Sonunda bir Cüheyneli, alacağını Medine'de Düleym oğullarının depolanmış dayanıklı hurmasından almak şartıyla 5 kesimlik deveyi sattı. Bir devenin bedeli 2 vesk³⁸ hurma olarak belirlenmişti. Kays bunu babasının malından ödeyecekti. Cüheyneli, Kays'tan, aralarındaki anlaşmaya birisini şahit tutmasını isteyince Kays, o sıra orada hazır bulunan Hz. Ömer ile Ensardan birini göstererek, istediğini seçmesini istedi. Fakat Hz. Ömer, malı olmayan Kays'ın, babasının malından borçlanmış olmasından dolayı bu alış-verişe şiddetle karşı çıktı. Hatta onunla Kays arasında söz düellosu bile başladı. Sonunda Kays, Hz. Ömer'e ağır sözler sarfetti. Ve Ensardan olan kişiyi şahit gösterip develeri aldı. Kays, etini müslümanlar arasında dağıtmak ve onları zor durumdan kurtarmak için, her gün bir deve boğazlamaya başladı. Üç gün boyunca birer deve kestikten sonra dördüncü gün yine bir deveyi boğazlamak isteyince Ebû Ubeyde bunu yasakladı. Çünkü Hz. Ömer kendisine gelip Kays'ın yaptığı işin doğru olmadığını, babasının malından borçlanamayacağını söylemişti. Kays ise, babasının her zaman kendisine ait borçları ödediğini, fakir ve yoksulları yedirip giydirdiğini, dolayısıyla böyle bir insanın Allah yolundaki mücahitler için malından infak etmekten kesinlikle çekinmeyeceğini söyledi. Ebû Ubeyde (r.a.) Kays'ın bu sözleri üzerine ona yumuşak davranıp neredeyse izin verecek oldu. Fakat Hz. Ömer ondan, Kays'a yumuşak davranmamasını

33 Ahmed b. Hanbel, III, 303-4, 311; Müslim, Sayd ve Zebâih, 17; Nesâî, Sayd, 35.

34 Vâkidî, II, 775.

35 Diyarbekrî, II, 75; Halebî, III, 201.

36 İbn Sa'd, III, 411; Buhârî, Megâzî, 65; Müslim, Sayd ve Zebâih, 18, 21; Nesâî, Sayd, 35.

37 Taberî, III, 32.

38 Bir vesk, Kufelilere göre 200 kg. lık bir ağırlık ölçüsüdür.

istedi ve izin vermemesinde ısrar etti. Hz. Ebû Ubeyde de bundan sonra Kays'ın deve kesmesini yasakladı. Böylece iki deve Kays'ın elinde kaldı³⁹.

Kays b. Sa'd'ın seriyye için boğazladığı deve sayısı, Vâkidî'nin bu rivayetinde 3 olarak gösterilirken, Buhârî ve Müslim'de yer alan rivayetlerde, günde 3'er deve olmak üzere üç günde 9 deve kestiği kaydedilir⁴⁰. ez-Zürkânî bu iki rivayeti cemetmenin mümkün olduğunu, böylece her ikisinde kastedilenin de doğru olacağını söyler. Ona göre, Kays b. Sa'd'ın yanında önceden 6 deve vardı. O, bu develeri bir günde 3 tane olmak üzere 2 günde boğazladı. Sonra, Vâkidî'de geçtiği şekilde 5 deve satın aldı. Bunlardan da üçünü bir günde kesti. Ertesi gün diğerlerini de boğazlamak isteyince bundan menedildi. Bu durumda onun 3 tane deve boğazladığını söyleyen, onun sadece satın aldıklarından boğazladığını, 9 tanesini boğazladığını söyleyen ise kestiği bütün develerin sayısını haber vermiştir⁴¹.

Ebû Ubeyde, Kays b. Sa'd'ın deve boğazlamasını yasaklayınca seriyyedeki müslümanlar tekrar açlıkla karşı karşıya kalmışlar, açlıklarını yine yaprak yiyerek gidermeye başlamışlardı. Bir müddet sonra sahile, yüksek bir kum tepesi, hatta bazı rivayetlere göre küçük bir dağ büyüklüğünde Anber denilen bir balık vurdu. Ebû Ubeyde ölü balığı görünce, ilk önce, onun ölü bir balık olduğunu, dolayısıyla yememeleri gerektiğini öne sürdü. Fakat daha sonra müslümanların içinde bulunduğu durumu düşünerek kendilerinin Allah ve Rasûlü yolunda cihada çıkmış müslümanlar olduklarını, dolayısıyla böyle bir zaruret anında bu balıktan yiyebileceklerini söyledi⁴².

Ebû Ubeyde'nin izni ile askerler balıktan doyuncaya kadar yediler. Sahilde kaldıkları müddetçe bu balığın etinden yiyip yağıyla yağlandılar. Böylece vücutları iyileşti ve eski sıhhatlerine kavuştular. Müslim'de geçen bir rivayete göre, 300 kişilik İslam birliği bu balığın eti ve yağıyla dolgun birer vücuda sahip olmuşlardı. Balığın göz çukurundan testilerle yağ alırken, öküz büyüklüğünde et parçaları keserek yiyorlardı⁴³. İbn Sa'd'da bulunan bir habere göre, onlar aynı zamanda dönüşte de yemek için kestikleri bazı parçaları tuzlayıp kurutarak pastırma haline getirdiler. Bu etleri Medine'ye dönerken yiyerek tekrar bir açlıkla karşı karşıya gelmekten kurtuldular⁴⁴.

Gerek siyer ve meğazi, gerekse hadis eserlerinde yer alan rivayetlerde bu balığın büyüklüğü konusunda insanı hayrette bırakacak anlatımlar vardır. Bu rivayetlere göre Ebû Ubeyde, balığın büyüklüğünü ölçmek için sahabilerden balığın göz çukuruna oturmalarını istedi. Balığın gözüne 13 kişi sığdı. Daha sonra Ebû Ubeyde, balığın yüksekliğini ölçmek için de, iki kaburga kemiğini diklemesine birbirine çattı. En uzun boylu sahabinin, semerlenmiş yapılı bir deve üzerinde kemiklerin altından geçmesini istedi. Deve ve binicisi, kemiklerin hiçbir yerine değmeden karşıya geçti⁴⁵.

39 Vâkidî, II, 774-5; İbn Sa'd, II, 132.

40 Buhârî, Meğâzî, 65; Müslim, Sayd ve Zebâih, 19.

41 ez-Zürkânî, II, 282-3.

42 Vâkidî, II, 776; İbn Hişâm, II, 632-3; İbn Sa'd, III, 411; Ahmed b. Hanbel, III, 311; Buhârî, Meğâzî, 65; Müslim, Sayd ve Zebâih, 17; Ebû Dâvud, Et'ime, 46.

43 Müslim, Sayd ve Zebâih, 17; Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Et'ime, 46.

44 İbn Sa'd, III, 411.

45 Vâkidî, II, 774; İbn Hişâm, II, 633; İbn Sa'd, III, 411; Ahmed b. Hanbel III, 303-4; Buhârî, Zebâih, 12; Müslim, Sayd ve Zebâih 17; Nesâî, Sayd, 35. Kemiklerin

300 kişilik Habat Seriyyesi'nin balıkla beslendikleri süre için; 12 gün, yarım ay, 18 gün, 20 gün ve bir ay gibi rakamlar geçmektedir. İbn Hacer, bu rivayetleri teker teker ele alıp değerlendirmiş ve en doğrusunun 18 gün olabileceği sonucuna varmıştır⁴⁶.

Ebû Ubeyde'nin komutasındaki bu birlik, sahilde geçirdiği bir ayı aşkın bir zamandan sonra herhangi bir hadise olmadan geri döndü⁴⁷. Geri dönünce Hz. Peygamber'e başlarından geçenleri, sahile vuran balık karşısında Ebû Ubeyde'nin tutumunu ve ondan yemek zorunda kaldıklarını anlattılar. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.), "O, *Allab'ın size gönderdiği bir rızıktır*", deyip, yanlarında ondan bir parça kaldıysa kendisine de getirmelerini isteyince, O'na da biraz balık eti getirdiler. Rasûlullâh da ondan yedi⁴⁸. Bu davranışıyla Ebû Ubeyde'nin vermiş olduğu kararın da yerinde olduğunu göstermiştir.

Ayrıca Kays b. Sa'd'ın yaptıkları haber verilince Rasûlullâh (s.a.) onu, "O *cömert bir evin ehlindedir*" diyerek övdü. Kays'ın babası Sa'd b. Ubade de oğlunun yaptığı hareketi öğrenince memnun oldu ve onu tebrik etti. Medine'ye gelen Cüheyneliye alacağını verdikten sonra, oğlu Kays'a da, çok verimli 4 hurma bahçesi hediye etti⁴⁹.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, bu seriyenin komutanlığı ile askeri deha ve kabiliyetini gösterip bu konuda ne kadar liyakatli olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü o, çok zor durumda kalmalarına rağmen Rasûlullâh'ın kendilerine verdiği görevi, ne pahasına olursa olsun yerine getirmek için sabır ve sebat göstermiştir. Aynı zamanda 300 kişilik bir askeri birliği, aç kalarak ölümle burun buruna gelmelerine rağmen onları idare etmiş ve birlikte hiçbir ciddi ihtilaf vuku bulmadan Medine'ye dönmüştür. Ayrıca çok zor bir zamanda önlerine çıkan bir meselede, yerinde karar verme yeteneğini göstermiştir.

altından geçen sahabinin, uzunluğuyla meşhur olan Kays b. Sa'd b. Ubâde olduğu belirtilmektedir. Bk. İbn Hacer, IX, 140.

Gerek o kadar insanın bu balıktan günlerce yemeleri, gerekse Ebû Ubeyde'nin balığın büyüklüğünü değişik metodlarla ölçmesi Anber denilen bu balığın bir tür balına olduğunu göstermektedir. İbn Manzur, bunun oldukça büyük bir balık olduğunu ve derisinden "anber kalkanı" denilen bir cins kalkan yapıldığını belirtir. IV, 610. İbn Hacer de (IX, 141), büyüklüğüne işaret etmek için bu balığın, 50 arşın uzunluğunda olduğunu zikreder. Ahmed Davudoğlu, her ne kadar bu balığa "mavi balına" demiş olsa da (*Sabih-i Müslim Tercüme ve şerhi*, IX, 169), balığın özellikleri onun, ağırlığı 180 tona kadar ulaşabilen bir ispermeçet balinası olduğunu göstermektedir. Bk. *Gelişim-Hachette, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, V, 2068.

46 Bk. İbn Hacer, IX, 141.

47 İbn Sa'd, II, 132. Ayrıca bk. İbn Seyyidinnâs, II, 216. İbn Sa'd (aynı yer) ve Nesâî'de (Sayd, 35) yer alan bir rivayette ise Rasûlullâh'ın, onlara niçin geç kaldıklarını sorduğunda, "Kureyş kervanını takip ediyorduk", şeklinde cevap verdikleri zikredilir.

48 İbn Hişâm, II, 633; İbn Sa'd, III, 411; Ahmed b. Hanbel, III, 311; Buhârî, Meğâzî, 65; Şerike, I; Müslim, Sayd ve Zebâih, 17; Ebû Dâvud, Et'ime, 46; Nesâî, Sayd, 35.

49 Vâkidî, II, 775-6. Sa'd b. Ubâde bunu bir vesika halinde yazıp oğluna verdi. Kays da bu vesikayı Hz. Ebû Ubeyde'ye getirip şahit olmasını istedi. Ebû Ubeyde de bu isteği kabul etti.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-VI, Kahire 1955.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullâh, I, Kahire 1959.
- Buhârî Muhammed b. İsmâîl, *Sabîbu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul 1981.
- Dârimî, Abdullah b. Abdîrrahmân, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Mustafa Dîb el-Bûğâ, I-II, Dîmeşk 1991.
- Davudoğlu, Ahmed: *Sabîb-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul 1979.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, *Târîbu'l-hamîs fî avvâli enfesi nefîs*, I-II, Beyrut t.s.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd, *Kitâbü'l-künâ ve'l-esmâ*, Beyrut 1983.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-II, Beyrut 1988.
- Gelişim-Hachette: "İspermeçet Balinası" md., *Gelişim Hachette, Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul 1983.
- Halebî Ali b. Burhaneddîn, *İnsânü'l-uyûn fî sîrati'l-emîni'l-me'mûn (es-Sîratü'l-Halebiyye)*, I-II, Beyrut 1980.
- Hahmîdullâh, Muhammed: *Hazreti Peygamberin Savaşları*, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1991.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *el-Muhabber*, thk. Ilse Lichtenstadter, Beyrut t.s.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali, *Fethü'l-Bârî bi şerhi Sabîbi'l-Buhârî*, I-XVII, Mısır 1959.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân, *Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men âserabüm min zevi's-sultânî'l-ekber*, I-VII, Mısır 1867,
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *es-Sîratü'n-nebeviyye ve abbâru'l-hulefâ*, Beyrut 1987.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdilmelik, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka ve arkadaşları, I-II, Beyrut t.s.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid, I-IV, Kahire 1964.
- İbn Mâce, Hâfız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, I-II, İstanbul 1981.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Facl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut t.s.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut t.s.
- İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Uyûnü'l-eser fî fününi'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hadravî-Muhyiddîn Mistû, I-II, Beyrut 1992.
- Köksal, M. Asım: *İslam Tarihi*, I-XII, İstanbul 1981.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri, *el-Câmiu's-Sabîb*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Kahire 1991.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, I-V, Beyrut 1988.
- Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîbu'r-rusul ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, I-XIV, Kahire t.s.
- Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sabîb*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Kemal Yûsuf el-Hûd, I-V, Beyrut 1987.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-meğâzî*, thk. M. Jones, I-III, Beyrut 1984.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-büldân*, thk. Ferid Abdülazîz el-Cündî, I-VII, Beyrut 1990.
- ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledüniyye*, I-VIII, Kahire 1325.